S&P 4HW

Hoofdstuk 1: Het persoonlijk referentiekader

Twee mensen zien precies hetzelfde, en toch reageren ze heel anders. De ene vindt een grap grappig, de andere voelt zich gekwetst. De ene vertrouwt de politie, de andere loopt weg. Hoe komt dat? Iedereen kijkt naar de wereld door een eigen "bril": je **referentiekader**.

In dit hoofdstuk leer je waaruit die bril bestaat, wat hem kleurt (jijzelf, je opvoeding, je omgeving, de media en de tijd waarin je leeft) en wat er gebeurt als twee mensen met een heel andere bril elkaar tegenkomen.

Wat moet je kunnen?

- ✓ Het begrip referentiekader definiëren, en de vijf onderdelen ervan opnoemen.
- ✓ De onderdelen van een referentiekader herkennen in concrete voorbeelden.
- ✓ Illustreren hoe individuele factoren je referentiekader beïnvloeden.
- ✓ Illustreren hoe opvoeding en onderwijs en het bio-ecologisch model je referentiekader beïnvloeden.
- ✓ Aantonen dat de media en de tijdgeest ons referentiekader beïnvloeden, en een grafiek met onderzoeksresultaten lezen.
- ✓ De impact van het referentiekader op interacties aantonen met concrete voorbeelden.
- ✓ Een onderzoeksprobleem afbakenen, de soorten onderzoeksvragen herkennen, en een goede onderzoeksvraag formuleren.

Inhoud

1. Les 1: Een gekleurde bril
2. Les 2: Het referentiekader in de praktijk
3. Les 3: Individuele factoren
4. Les 4: Opvoeding, onderwijs en omgeving
5. Les 5: Media en tijdgeest
6. Les 6: Als twee brillen botsen
7. Les 7: Een goede onderzoeksvraag

Vaktermen

Les 1: Een gekleurde bril

Wat moet je kunnen?

- ✓ Het begrip persoonlijk referentiekader definiëren
- ✓ De vijf onderdelen van een referentiekader opnoemen en uitleggen
- ✓ Bij een reactie het onderdeel van het referentiekader herkennen dat erachter zit

Wat denk jij?

Lees de zes situaties. Hoe zou jij reageren?

1. Op de speelplaats vind je een portefeuille met 50 euro en een identiteitskaart erin.
2. Een klasgenoot vraagt of hij jouw huiswerk mag overschrijven, want hij had gisteren geen tijd.
3. Je bent uitgenodigd op een verjaardagsfeest op vrijdagavond. Maandag heb je een grote toets.
4. In het park komt een grote hond zonder leiband op je af gelopen.
5. Aan tafel zegt je oom: "Jongeren van vandaag klagen te veel. Wij hadden het veel moeilijker."
6. Je ziet in de winkel een T-shirt dat je mooi vindt. Op het etiket staat dat het gemaakt is in een fabriek in Bangladesh.

Vraag 1 **Kies drie situaties. Schrijf bij elke situatie hoe jij zou reageren, en waarom. Vergelijk daarna met je buur: waar reageren jullie anders?**

Wat is een referentiekader?

Iedereen kijkt naar de wereld door een bril die gekleurd is door wat hij al meegemaakt en geleerd heeft. Die bril heet je referentiekader.

> **DEFINITIE**
> Je **persoonlijk referentiekader** is het geheel van waarden, normen, opvattingen en overtuigingen, kennis en ervaringen dat je tijdens je leven opbouwt. Het bepaalt mee hoe je je omgeving waarneemt en beoordeelt.

Je referentiekader is nooit "af". Elke nieuwe ervaring, elk gesprek en alles wat je leert, kan het een beetje veranderen. Een kind van zes kijkt anders naar de wereld dan een jongere van zestien, en die kijkt weer anders dan een grootouder van tachtig.

De vijf onderdelen

Je kent waarden en normen al uit het derde jaar. Samen met drie andere onderdelen vormen ze je referentiekader.

Waarde	iets wat je belangrijk of nastrevenswaardig vindt. Bijvoorbeeld: eerlijkheid, vrijheid, gezondheid, respect voor ouderen.
Norm	een gedragsregel die zegt hoe je je hoort te gedragen. Een norm volgt vaak uit een waarde. Bijvoorbeeld: je geeft gevonden geld terug (uit de waarde eerlijkheid); je staat recht voor een oudere op de tram.
Overtuiging	wat je denkt dat waar of juist is, ook als je het niet kunt bewijzen. Bijvoorbeeld: "Met hard werken kom je er altijd", "Vaccins zijn veilig", "Er bestaat een leven na de dood".
Kennis	wat je weet en geleerd hebt, op school, thuis of via de media. Bijvoorbeeld: je weet hoe een virus zich verspreidt, je weet hoe je een band van je fiets herstelt.
Ervaring	wat je zelf meegemaakt hebt, goed of slecht. Bijvoorbeeld: je werd ooit door een hond gebeten; je werd goed geholpen door een leerkracht.

> **LET OP**
> Een **waarde** is iets wat je belangrijk vindt (eerlijkheid). Een **norm** is een regel voor wat je doet (geld teruggeven). Vraag je af: kun je het **doen**? Dan is het een norm.

Een bril die je niet ziet

Het lastige aan een bril: je ziet hem zelf niet. Je referentiekader voelt niet aan als "mijn mening", maar als "zo is het nu eenmaal". Pas als je iemand ontmoet die anders reageert, merk je dat jij ook door een bril kijkt.

Daarom is het nuttig om te weten hoe je referentiekader eruitziet: zo begrijp je beter waarom anderen anders reageren dan jij.

Vraag 2 **Kies één situatie uit het begin van de les. Welk onderdeel van jouw referentiekader stuurde je reactie? Benoem het onderdeel (waarde, norm, overtuiging, kennis of ervaring) en leg uit.**

Oefenen

Vraag 3 **Welk onderdeel van het referentiekader zit hier vooral achter?**

Kies uit: Ervaring · Kennis · Norm · Overtuiging · Waarde

1. Sara vindt dat iedereen dezelfde kansen moet krijgen, ongeacht zijn afkomst.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

2. In het gezin van Tom doe je je schoenen uit als je binnenkomt.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

3. Yassin is ervan overtuigd dat je met genoeg wilskracht alles kunt bereiken.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

4. Lien weet dat je van te weinig slaap minder goed onthoudt.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

5. Milan werd vorig jaar gepest in de bus, en neemt nu altijd de fiets.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

6. Ines geeft altijd een hand als ze iemand voor het eerst ontmoet.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

Les 2: Het referentiekader in de praktijk

Wat moet je kunnen?

- ✓ De onderdelen van een referentiekader herkennen in een maatschappelijk voorbeeld
- ✓ Uitleggen hoe het referentiekader van een groep hun gedrag stuurt

Wat denk jij?

Vraag 1 **Tijdens de coronapandemie (2020 – 2022) liet de grote meerderheid van de Belgen zich vaccineren, maar een deel deed dat niet. Waarom weigerden mensen het vaccin, denk je? Noteer in één minuut zoveel mogelijk redenen.**

Wie weigert een vaccin?

Een vaccin weigeren is geen domme of slimme keuze: het is een keuze die past bij een referentiekader. Wie dat begrijpt, kan beter met die mensen praten.

Vraag 2 **Welk onderdeel van het referentiekader zit achter deze reden om het vaccin te weigeren?**

Kies uit: Ervaring · Kennis · Norm · Overtuiging · Waarde

1. "Ik vind dat niemand mij mag verplichten om iets in mijn lichaam te laten spuiten."

   Antwoord: _____ Waarom? _____

2. "In onze familie gaan we niet naar de dokter voor iets wat vanzelf overgaat."

   Antwoord: _____ Waarom? _____

3. "De overheid vertelt ons niet de hele waarheid. Dat vaccin is een manier om ons te controleren."

   Antwoord: _____ Waarom? _____

4. "Ik heb gelezen dat het vaccin in minder dan een jaar ontwikkeld werd. Normaal duurt dat tien jaar."

   Antwoord: _____ Waarom? _____

5. "Na mijn vorige vaccin had ik een week hoge koorts."

   Antwoord: _____ Waarom? _____

De Amish

De Amish zijn een christelijke gemeenschap die vooral in de Verenigde Staten woont. Ze stammen af van Zwitserse en Duitse boeren die in de achttiende eeuw naar Amerika vertrokken, en spreken onder elkaar nog een oud Duits dialect.

Ze leven bewust eenvoudig. Ze rijden met paard en kar, dragen sobere kleren die ze vaak zelf maken, en de meesten hebben geen elektriciteit van het net, geen televisie en geen smartphone. Kinderen gaan naar een eigen school tot ongeveer veertien jaar; daarna leren ze werken op de boerderij of in het huishouden.

Op hun zestiende krijgen jongeren meer vrijheid: de **rumspringa** ("rondspringen"). Ze mogen dan kennismaken met het leven buiten de gemeenschap. Daarna kiezen ze zelf of ze zich laten dopen, en zo voor altijd Amish worden. De grote meerderheid kiest daarvoor.

Vraag 3 **Zoek in de tekst over de Amish een voorbeeld van een waarde, een norm, een overtuiging, kennis en een ervaring. Leg telkens uit waarom het bij dat onderdeel hoort.**

Oefenen

Ayoub (16) speelt in een voetbalclub. Hij komt nooit te laat op de training, want hij vindt dat je je ploeg niet in de steek laat. Vorig seizoen mocht hij een match niet spelen omdat hij te laat was, en dat wil hij nooit meer meemaken. Hij weet ook dat een goede opwarming blessures voorkomt. En hij is ervan overtuigd dat hij later profvoetballer wordt.

Vraag 4 **Welke onderdelen van het referentiekader van Ayoub herken je? Benoem er vier, en geef telkens het stukje uit de tekst.**

Les 3: Individuele factoren

Wat moet je kunnen?

- ✓ De zes individuele factoren opnoemen die je referentiekader beïnvloeden
- ✓ Bij elke individuele factor een voorbeeld herkennen en zelf een voorbeeld geven
- ✓ Met een onderzoek aantonen dat ons geheugen manipuleerbaar is

Wat denk jij?

Cristiano Ronaldo is een van de bekendste voetballers ter wereld. Veel voetballers hebben tatoeages, Ronaldo niet. In interviews zegt hij waarom: hij geeft regelmatig bloed. In België mag je na een tatoeage vier maanden geen bloed geven, en in andere landen gelden gelijkaardige regels.

Vraag 1 **Wat zegt dat over het referentiekader van Ronaldo? Wat drijft hem?**

Zes individuele factoren

Hoe je naar de wereld kijkt en erop reageert, hangt sterk af van persoonlijke kenmerken. Dat heten **individuele factoren**.

Factor	Zo kleurt ze je bril	Voorbeeld
Emoties	Hoe je je op dit moment voelt, bepaalt hoe je een situatie leest.	Je bent boos na een ruzie thuis. Als een klasgenoot "Goeiemorgen, hé" zegt, hoor je spot.
Motivatie	Wat je wilt bereiken, bepaalt waar je op let en wat je belangrijk vindt.	Ronaldo laat geen tatoeage zetten, omdat hij bloed wil blijven geven.
Persoonlijkheid	Je karakter bepaalt hoe je op mensen en situaties reageert.	Voor een verlegen leerling is een spreekbeurt een beproeving; voor een extraverte klasgenoot een kans om te schitteren.
Zelfbeeld	Hoe je over jezelf denkt, bepaalt hoe je reacties van anderen opvat.	Wie denkt dat hij niets kan, hoort in een compliment ironie.

Factor	Zo kleurt ze je bril	Voorbeeld
Geheugen	Je hersenen bewaren vroegere ervaringen, en die sturen hoe je nu reageert.	Wie als kind door een hond gebeten werd, blijft soms een leven lang bang voor honden.
Ziekte of beperking	Wie een ziekte of beperking heeft, ziet dingen die anderen niet opvallen.	Wie in een rolstoel zit, ziet in een stad overal drempels en trappen.

Je hoeft deze factoren niet uit te leggen zoals een psycholoog: emoties, motivatie en persoonlijkheid krijgen later dit jaar een eigen hoofdstuk. Hier gaat het erom dat je ze herkent als iets wat je bril kleurt.

Het geheugen

Herinneringen aan slechte ervaringen zijn nuttig: ze zorgen ervoor dat je een gevaarlijke situatie sneller herkent. Wie ooit een ongeval had op een druk kruispunt, let daar extra goed op.

Maar je geheugen werkt niet als een camera die alles precies opneemt. Elke keer dat je je iets herinnert, bouw je de herinnering opnieuw op, en vul je ze aan met wat je verwacht of later gehoord hebt. Zo kun je je dingen "herinneren" die nooit gebeurd zijn: een **valse herinnering**.

In 2002 deden onderzoekers in Nieuw-Zeeland dit experiment. Ze vroegen aan de familie van de proefpersonen een paar kinderfoto's. Eén foto bewerkten ze: ze plakten de proefpersoon als kind in een ballonvaart. Die ballonvaart had nooit plaatsgevonden. Daarna toonden ze de foto's, en vroegen de proefpersonen om over elke foto zoveel mogelijk te vertellen. Dat herhaalden ze drie keer, verspreid over twee weken. Na die twee weken vertelde ongeveer de helft van de proefpersonen over de ballonvaart, soms met details: hoe koud het was, wie er nog in de mand stond.

Vraag 2 **Wat besluit je uit dit experiment over ons geheugen? En wat betekent dat voor je referentiekader?**

Oefenen

Vraag 3 **Welke individuele factor kleurt hier het referentiekader?**

Kies uit: Emoties · Geheugen · Motivatie · Persoonlijkheid · Zelfbeeld · Ziekte of beperking

1. Lotte heeft dyslexie. Ze ergert zich als een leerkracht een toets alleen op papier geeft, in een klein lettertype.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

2. Jens heeft net slecht nieuws gekregen. Als zijn zus lacht om een filmpje, denkt hij dat ze hem uitlacht.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

3. Mira wil arts worden. Ze leest elk artikel over gezondheid dat ze tegenkomt.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

4. Arne vindt zichzelf lelijk. Als iemand naar hem kijkt, denkt hij dat die persoon iets negatiefs denkt.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

5. Na een inbraak in hun huis controleert Lina elke avond twee keer of de deur op slot is.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

6. Bram is altijd rustig en kijkt eerst de kat uit de boom. Op een feestje praat hij liefst met één persoon tegelijk.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

Vraag 4 **Kies één individuele factor, en geef een voorbeeld uit je eigen leven of je omgeving waarin die factor je bril kleurde.**

_____

_____

_____

Les 4: Opvoeding, onderwijs en omgeving

Wat moet je kunnen?

- ✓ Uitleggen hoe socialisatie je referentiekader opbouwt
- ✓ Primaire, secundaire en tertiaire socialisatie en hersocialisatie herkennen in voorbeelden
- ✓ De vier systemen van het bio-ecologisch model van Bronfenbrenner herkennen in voorbeelden

Wat denk jij?

Vraag 1 **Denk aan iets wat je vandaag belangrijk vindt, bijvoorbeeld beleefdheid, je geloof, sport of op tijd komen. Van wie of waar heb je dat geleerd?**

Opvoeding en onderwijs: socialisatie

Je kent het uit het derde jaar: het leerproces waarin je de waarden, normen, kennis en vaardigheden van je samenleving leert, heet **socialisatie**. Zo wordt je referentiekader opgebouwd.

Soort socialisatie	Waar?	Voorbeeld
Primaire socialisatie	In het gezin, het eerste opvoedingsmilieu	Je leert van je ouders dat je "dankjewel" zegt.
Secundaire socialisatie	Buiten het gezin: school, vrienden, vereniging	In de jeugdbeweging leer je dat je samen opruimt na een activiteit.
Tertiaire socialisatie	Via de (massa)media	Een campagne leert je dat je een BOB aanduidt als je uitgaat.
Hersocialisatie	In een totale institutie	Een gevangene leert opnieuw leven volgens nieuwe regels.

DEFINITIE

Hersocialisatie is opnieuw gesocialiseerd worden: je leert nieuwe waarden en normen, en laat oude los. Dat gebeurt vaak in een **totale institutie**: een plaats waar je dag en nacht leeft, afgesloten van de buitenwereld, volgens strikte regels. Bijvoorbeeld: een gevangenis, een leger in oorlogstijd, een klooster.

LET OP

Socialisatie geeft je ook **vaardigheden** mee, zoals fietsen of lezen. Maar vaardigheden zijn geen onderdeel van je referentiekader: dat zijn waarden, normen, overtuigingen, kennis en ervaringen.

Herhaal de socialisatie uit het derde jaar: S&P 3HW, hoofdstuk 8.

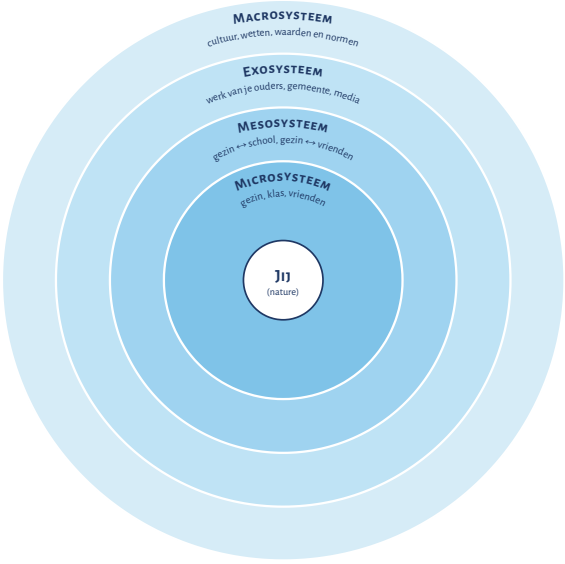
De poppentest van Clark

In de jaren 1940 deden de Amerikaanse psychologen Kenneth en Mamie Clark een bekend onderzoek. Ze toonden zwarte kinderen van drie tot zeven jaar twee poppen, die precies hetzelfde waren, behalve de huidskleur: een witte en een zwarte pop. Dan stelden ze vragen: "Met welke pop speel je het liefst? Welke pop is lief? Welke pop is stout?" De meeste kinderen kozen de witte pop als de liefste en de mooiste, en noemden de zwarte pop stout. In 2010 herhaalde een Amerikaanse televisiezender de test, en ook in Vlaanderen werd hij herhaald voor de televisie. Opnieuw gaven veel kinderen, wit en zwart, de witte pop de positieve eigenschappen.

Vraag 2 **Hoe komt het dat zulke jonge kinderen al zo'n vooroordeel hebben? Welke soort socialisatie speelt hier?**

Het bio-ecologisch model

Je kent het model van Bronfenbrenner uit het derde jaar. Het helpt ook om te zien wat je referentiekader kleurt: je omgeving is een soort ui. Hoe dichter een laag bij jou ligt, hoe directer de invloed.

Schema: gemaakt door Claude (Anthropic)

Microsysteem	de mensen en plaatsen waarmee je rechtstreeks en vaak in contact komt. Bijvoorbeeld: je gezin, je vrienden, je klas.
Mesosysteem	het contact tussen de groepen uit je microsysteem. Bijvoorbeeld: je ouders gaan naar het oudercontact.
Exosysteem	je buurt, voorzieningen, de (sociale) media: je maakt er geen deel van uit zoals van je gezin, maar ze beïnvloeden je wel. Bijvoorbeeld: je woont in een buurt met een jeugdhuis en een sportterrein.
Macrosysteem	de cultuur, de wetten en de gewoonten van je samenleving. Bijvoorbeeld: in België is iedereen gelijk voor de wet.

Herhaal het model uit het derde jaar: S&P 3HW, hoofdstuk 2, les 2.

Oefenen

Vraag 3 **Welke soort socialisatie zie je hier?**

Kies uit: Hersocialisatie · Primaire socialisatie · Secundaire socialisatie · Tertiaire socialisatie

1. Thuis eten Noor en haar broers altijd samen aan tafel, zonder gsm.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

2. Op de speelplaats dragen bijna alle leerlingen dezelfde sneakers, omdat die als "cool" gelden.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

3. Een influencer toont hoe je je geld beter beheert, en Jonas begint te sparen.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

4. In de gevangenis leert Karim leven volgens een strak dagschema.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

Vraag 4 **Welk systeem van het bio-ecologisch model kleurt hier het referentiekader?**

Kies uit: Exosysteem · Macrosysteem · Mesosysteem · Microsysteem

1. Sofie heeft een warme band met haar ouders. Ze is ervan overtuigd dat je mensen moet tonen dat je ze graag ziet.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

2. In sommige culturen geldt een volle vrouw als mooi en gezond, omdat het toont dat de familie genoeg te eten heeft.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

3. De ouders van Karim kunnen goed opschieten met zijn leerkrachten, en gaan naar elk oudercontact.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

4. Felix woont in een buurt in Brussel waar mensen van veel verschillende origines wonen. Hij staat open voor andere culturen.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

Les 5: Media en tijdgeest

Wat moet je kunnen?

- ✓ Met een voorbeeld aantonen dat de media ons referentiekader beïnvloeden
- ✓ Uitleggen wat het vergrootglaseffect is
- ✓ Een grafiek met onderzoeksresultaten lezen en er een besluit uit trekken
- ✓ Met een voorbeeld uitleggen hoe de tijdgeest ons referentiekader kleurt

Wat denk jij?

Vraag 1 **Hoeveel procent van de mensen in België is moslim, denk je? Schrijf een getal op, zonder het op te zoeken.**

Media kleuren je bril

Het meeste wat je over de wereld weet, heb je niet zelf gezien: je hoorde of las het via de media. Televisie, kranten, websites en sociale media kleuren dus mee je referentiekader.

De media tonen de wereld niet zoals ze is: ze kiezen wat nieuws is. Een groep die vaak in het nieuws komt, lijkt groter en belangrijker dan ze is. Zo overschatten mensen het aantal moslims, omdat er vaak berichten in de media verschijnen waarin moslims een rol spelen.

> **Definitie**
> Het **vergrootglaseffect** betekent dat iets wat vaak in de media komt, groter, belangrijker of vaker lijkt dan het in werkelijkheid is.

Hetzelfde zie je bij misdaad: wie elke dag berichten over overvallen ziet, denkt vaak dat de criminaliteit stijgt, ook als ze daalt.

Welke media?

Niet iedereen volgt het nieuws via dezelfde kanalen. Oudere mensen kijken vaker naar het journaal op televisie; jongeren volgen het nieuws vooral via sociale media zoals TikTok, Instagram en YouTube.

Op sociale media kiest een **algoritme** wat je ziet: het toont je meer van wat je al bekeek. Zo zie je vooral berichten die je referentiekader bevestigen. Ook complottheorieën kunnen zich zo snel verspreiden.

Midden 2021 was de vaccinatiecampagne tegen corona in volle gang. Er was een groot verschil tussen de gewesten: in Vlaanderen was een veel groter deel van de volwassenen gevaccineerd dan in Wallonië en vooral in Brussel. Onderzoekers zochten verklaringen. Eén ervan: Franstalige Belgen volgen veel Franse media, en in Frankrijk was er toen veel twijfel en kritiek op de vaccins.

Vraag 2 **Leg met dit voorbeeld uit hoe de media het referentiekader van mensen beïnvloeden. Welke onderdelen van het referentiekader veranderen?**

De tijdgeest

Ook de tijd waarin je leeft, kleurt je bril. Wat wij vandaag vanzelfsprekend vinden, was dat vroeger niet, en omgekeerd.

> **DEFINITIE**
> De **tijdgeest** is het geheel van waarden, normen en overtuigingen dat typisch is voor een bepaalde periode.

Twee voorbeelden:

- **Vrouwen in de sport.** Op de Olympische Spelen van 1900 in Parijs deden voor het eerst vrouwen mee: 22 vrouwen op bijna duizend deelnemers. Op de Spelen van 2024, opnieuw in Parijs, was de helft van de deelnemers een vrouw. Achter die verandering zit de waarde **gelijkheid**.
- **Alcohol in het verkeer.** Vroeger mocht je met heel wat meer alcohol in je bloed achter het stuur dan vandaag. Sinds 1994 ligt de grens in België op 0,5 promille, en campagnes raden aan om helemaal niet te drinken als je rijdt. Daarachter zit de waarde **veiligheid**.

Vraag 3 **Geef zelf een voorbeeld van iets wat je grootouders als jongere normaal vonden en wij vandaag niet meer (of omgekeerd). Welke waarde of norm is veranderd?**

Overzicht

Wat kleurt je referentiekader?	
Individuele factoren	emoties, motivatie, persoonlijkheid, zelfbeeld, geheugen, ziekte of beperking
Maatschappelijke factoren	opvoeding en onderwijs (socialisatie), het bio-ecologisch model, de media
De tijdgeest	wat vandaag normaal is, was dat vroeger niet (en omgekeerd)

Oefenen

Vraag 4 **Welke factor kleurt hier het referentiekader?**

Kies uit: De media · De tijdgeest

1. Na een reeks berichten over messenaanvallen durft Emma 's avonds niet meer alleen naar huis. Toch is het aantal aanvallen niet gestegen.

   Antwoord: Waarom?

2. Grootvader vindt dat een man niet hoort te huilen. Zijn kleinzoon vindt dat onzin.

   Antwoord: Waarom?

3. Op TikTok ziet Ilias al weken filmpjes die zeggen dat de maanlanding nooit gebeurde. Hij begint te twijfelen.

   Antwoord: Waarom?

4. In 1980 vond bijna niemand het vreemd dat er op café gerookt werd.

   Antwoord: Waarom?

Les 6: Als twee brillen botsen

Wat moet je kunnen?

- ✓ Uitleggen hoe je referentiekader stuurt hoe je met anderen omgaat
- ✓ Met een concreet voorbeeld aantonen dat een interactie kan vastlopen als twee referentiekaders botsen
- ✓ Een botsing van referentiekaders ontleden met de vijf onderdelen

Wat denk jij?

Je bent voor het eerst uitgenodigd bij de familie van een vriend of vriendin. De deur gaat open, en zijn of haar ouders staan in de gang.

Vraag 1 **Hoe begroet jij hen? Een hand, een kus, drie kussen, een knik, gewoon "hallo"? En wat zou je denken als zij jou anders begroeten dan je verwacht?**

Je bril stuurt je gedrag

In de vorige lessen zag je hoe je referentiekader bepaalt hoe je je omgeving waarneemt en beoordeelt. Maar het gaat verder: het stuurt ook wat je **doet**, en dus hoe je met anderen omgaat. Een **interactie** is elk contact waarbij twee of meer mensen op elkaar reageren: een gesprek, een begroeting, een discussie, een chat.

Denk maar aan:

- hoe je een leerkracht aanspreekt: met "u" of met "jij", met de voornaam of met "mevrouw";
- hoe je een vriend begroet: met een boks, een knuffel of een kus;
- hoe je met je ouders een afspraak maakt over uitgaan: vraag je toestemming, of zeg je gewoon hoe laat je thuis bent?

Zolang twee mensen ongeveer hetzelfde referentiekader hebben, loopt zo'n interactie vanzelf. Hebben ze een heel ander referentiekader, dan kan het mislopen. Ze begrijpen elkaars gedrag niet, of ze vatten het verkeerd op. Soms loopt een interactie zelfs helemaal vast.

Casus: Aron Berger

In april 2018 maakte CD&V bekend dat Aron Berger op haar lijst zou staan voor de gemeenteraadsverkiezingen in Antwerpen. Berger is een ultraorthodoxe jood. Kort daarna raakte bekend dat hij vrouwen geen hand geeft.

- Voor Berger is dat een kwestie van geloof en van respect: volgens de regels van zijn geloof raakt een man geen vrouw aan die niet zijn eigen vrouw is.
- Voor veel anderen, ook binnen zijn eigen partij, botste dat met de **gelijkheid van man en vrouw**, een grondrecht in België. Een politicus moet iedereen op dezelfde manier behandelen, vonden zij.

Er kwam veel kritiek, in de pers en in de politiek. Enkele dagen later trok Berger zich terug als kandidaat. Twee referentiekaders, één handdruk: het gesprek liep vast.

VRT NWS (2018): Moet Aron Berger vrouwen een hand geven, of kan er een creatieve oplossing gevonden worden?

Vraag 2 **Ontleed de casus. Welke onderdelen van het referentiekader (waarden, normen, overtuigingen, kennis, ervaringen) zie je bij Aron Berger, en welke bij zijn critici? Leg daarna uit waarom de interactie vastliep.**

Hoe voorkom je dat het vastloopt?

Een botsing van referentiekaders hoeft niet altijd te eindigen in een ruzie. Het helpt al als je beseft dat jij ook door een bril kijkt, en dat jouw manier niet de enige "normale" manier is. Vraag eerst waarom iemand iets doet, voor je een oordeel velt. En probeer de situatie eens te bekijken vanuit het referentiekader van de ander.

Dat wil niet zeggen dat je alles moet aanvaarden: soms botsen waarden echt, en dan moet je samen een oplossing zoeken. Maar wie de bril van de ander begrijpt, kan beter praten. In het volgende hoofdstuk leer je meer over hoe communicatie werkt, en waar ze kan mislopen.

De taak: politie en jongeren in Brussel

In de taak van dit hoofdstuk pas je alles toe op een echte situatie: de moeilijke verhouding tussen de politie en jongeren in Brussel. Je leest een krantenartikel waarin beide partijen aan het woord komen: jongeren en agenten. Je zoekt het referentiekader van elke partij, en je legt uit wat er gebeurt wanneer die twee elkaar tegenkomen.

Je krijgt de taak en het artikel op papier, in de klas.

Oefenen

Vraag 3 **Beschrijf een situatie uit je eigen leven, uit het nieuws of uit een film waarin twee referentiekaders botsten. Welke waarde of norm verschilde? Hoe liep de interactie af?**

Les 7: Een goede onderzoeksvraag

Wat moet je kunnen?

- ✓ Een onderzoeksprobleem afbakenen met drie vragen (wie, welk gedrag, hoe meten)
- ✓ De vijf soorten onderzoeksvragen herkennen
- ✓ Een slecht geformuleerde onderzoeksvraag verbeteren, en zelf een goede onderzoeksvraag opstellen

Wat denk jij?

Dit jaar doe je een eigen onderzoek, met een groepje. Dat begint vandaag, met een vraag.

Vraag 1 **Waarover zou jij graag iets onderzoeken, als het over mensen gaat? Denk aan iets wat je opviel in dit hoofdstuk, in het nieuws of in je eigen leven. Schrijf twee of drie ideeën op, hoe vaag ook.**

Het onderzoeksportfolio

Dit jaar houd je een **onderzoeksportfolio** bij: één document dat met je meegroeit. Na elk hoofdstuk vul je een deel in: een onderzoeksvraag (nu), een observatieschema (hoofdstuk 2), een experiment (hoofdstuk 3) en een correlatie (hoofdstuk 4). In het tweede semester gebruik je alles voor je **eindopdracht**: met je groepje onderzoek je één thema, met een psychologische én een sociologische onderzoeksvraag.

Het portfolio en de werkwijze vind je ook in het onderzoeksvademecum.

Van probleem naar vraag

Een goede onderzoeksvraag zegt heel concreet wat je wilt onderzoeken. Het onderzoek leidt dan tot een antwoord op die vraag. Een stappenplan in vier stappen helpt je.

Stap 1: het probleem bepalen

Elk onderzoek begint bij een **onderzoeksprobleem**: het onderwerp waarover je iets wilt weten. Vaak is dat een **vaststelling** over het gedrag van mensen, die je nieuwsgierig maakt, of die je wilt veranderen.

— Een sportploeg die thuis speelt, wint vaker dan de ploeg die op bezoek komt. **Hoe komt dat?**
— Liam, een kleuter van vijf, is vaak betrokken bij ruzies op de speelplaats. **Hoe los je dat op?**

Stap 2: het onderwerp afbakenen

Een onderzoeksprobleem is meestal breed en vaag. De onderzoeker maakt keuzes, en perkt het onderwerp in met drie vragen.

Wie?	de **onderzoekseenheden**: de personen of groepen die je onderzoekt. In de psychologie meestal individuen, in de sociologie vaak groepen (scholen, gemeenten, landen). Bijvoorbeeld: leerlingen van de tweede graad in Brussel.
Welk gedrag?	bepaal **precies** welk gedrag je onderzoekt. Bijvoorbeeld: niet "de ontwikkeling van een kleuter", maar "de fijne motoriek van een kleuter".
Hoe meet je het?	je maakt het gedrag meetbaar. Dat heet **operationaliseren**. Bijvoorbeeld: "actief zijn op sociale media" wordt "het aantal berichten dat je per dag plaatst"; "vertrouwen in de politie" wordt "een score van 1 tot 5 op een vragenlijst".

Zo wordt "Hoe komt het thuisvoordeel?" bijvoorbeeld: "Heeft het **aantal supporters** van de thuisploeg invloed op de kans om te winnen?" En "Hoe los je de ruzies van Liam op?" wordt: "Maakt Liam **minder ruzie** na een training in sociale vaardigheden?"

Stap 3: het type vraag bepalen

Elk type vraag zoekt een ander soort antwoord.

Type	Je wilt …	Voorbeeld
Beschrijvend	een onderwerp verkennen en beschrijven	Hoeveel uur per dag zitten jongeren in Brussel op hun gsm?
Vergelijkend	verschillen en overeenkomsten zoeken	Volgen jongens en meisjes het nieuws via andere kanalen?
Evaluerend	nagaan of iets goed of bruikbaar is	Is een gsm-verbod op school een goede maatregel?
Verklarend	oorzaak en gevolg onderzoeken	Presteert een atleet beter als er publiek is?
Probleemoplossend	een aanpak zoeken voor een probleem	Hoe kan onze school pesten via sociale media verminderen?

Bij een **verklarende** vraag kiest een onderzoeker vaak een **experiment**. De vraag wordt dan een **hypothese** (hoofdstuk 3).

Stap 4: de vraag formuleren

Nu formuleer je de vraag: duidelijk en afgebakend. Leg ze daarna voor aan iemand anders. Vraag wat die denkt dat je gaat onderzoeken. Klopt dat niet met wat je bedoelt, dan is je vraag nog te vaag.

Oefenen

Vraag 2 **Welk type onderzoeksvraag is dit?**

Kies uit: Beschrijvend · Evaluerend · Probleemoplossend · Vergelijkend · Verklarend

1. Hoeveel leerlingen van onze school doen aan een sport in een club?

   Antwoord: _____ Waarom? _____

2. Kijken jongeren in Vlaanderen meer naar YouTube dan jongeren in Wallonië?

   Antwoord: _____ Waarom? _____

3. Helpt een buddysysteem nieuwe leerlingen om zich sneller thuis te voelen?

   Antwoord: _____ Waarom? _____

4. Onthouden leerlingen meer als ze notities nemen met de hand dan op de laptop?

   Antwoord: _____ Waarom? _____

5. Hoe kunnen we meer leerlingen overtuigen om met de fiets naar school te komen?

   Antwoord: _____ Waarom? _____

1. Zijn jongens van 15 jaar beter in sport dan meisjes van 15 jaar?
2. Welk effect hebben gewelddadige games op kinderen?
3. Welke invloed heeft je uiterlijk op hoe anderen je beoordelen?

Vraag 3 **Waarom zijn deze onderzoeksvragen niet goed? Verbeter er twee.**

_____

_____

_____

_____

_____

Portfolio, deel 1: mijn eerste onderzoeksvragen

Vraag 4 **Kies een van je ideeën uit het begin van de les, of een thema uit dit hoofdstuk (bijvoorbeeld: media en vooroordelen, vertrouwen in de politie, de tijdgeest). Doorloop de vier stappen, en formuleer twee onderzoeksvragen over dat thema: een psychologische (over het gedrag of de gedachten van individuen) en een sociologische (over groepen of de samenleving). Schrijf ze ook in je portfolio.**

Vaktermen

Exosysteem

Je buurt, voorzieningen en de (sociale) media; je maakt er geen deel van uit zoals van je gezin, maar ze beïnvloeden je wel.

Hersocialisatie

Opnieuw gesocialiseerd worden; je leert nieuwe waarden en normen, en laat oude los.

Individuele factoren

Persoonlijke kenmerken die je referentiekader kleuren, zoals emoties, motivatie, persoonlijkheid, zelfbeeld, geheugen, en ziekte of beperking.

Interactie

Elk contact waarbij twee of meer mensen op elkaar reageren, zoals een gesprek, een begroeting of een chat.

Macrosysteem

De cultuur, de wetten en de gewoonten van je samenleving.

Mesosysteem

Het contact tussen de groepen uit je microsysteem, bijvoorbeeld tussen je ouders en je school.

Microsysteem

De mensen en plaatsen waarmee je rechtstreeks en vaak in contact komt, zoals je gezin, je vrienden en je klas.

Norm

Een gedragsregel die zegt hoe je je hoort te gedragen. Een norm volgt vaak uit een waarde.

Onderzoekseenheden

De personen of groepen die je onderzoekt, zoals leerlingen, scholen of landen.

Onderzoeksprobleem

Het onderwerp waarover je onderzoek wilt doen, vaak een vaststelling over gedrag die je nieuwsgierig maakt of die je wilt veranderen.

Operationaliseren

Een begrip of gedrag meetbaar maken, bijvoorbeeld "actief op sociale media" wordt "aantal berichten per dag".

Overtuiging

Wat je denkt dat waar of juist is, ook als je het niet kunt bewijzen.

Persoonlijk referentiekader

Het geheel van waarden, normen, overtuigingen, kennis en ervaringen dat je tijdens je leven opbouwt, en dat mee bepaalt hoe je je omgeving waarneemt en beoordeelt.

Tijdgeest

Het geheel van waarden, normen en overtuigingen dat typisch is voor een bepaalde periode.

Totale institutie

Een plaats waar je dag en nacht leeft, afgesloten van de buitenwereld, volgens strikte regels, zoals een gevangenis of een klooster.

Valse herinnering

Een herinnering aan iets wat nooit gebeurd is, of anders gebeurd is dan je denkt.

Vergrootglaseffect

Iets wat vaak in de media komt, lijkt groter, belangrijker of vaker dan het in werkelijkheid is.

Waarde

Iets wat je belangrijk of nastrevenswaardig vindt, zoals eerlijkheid of vrijheid.